

Sınıflar, Kuşaklar ve Kültüre Düşkünlük: Antalya Yaşlılık Araştırması (AYA-Faz1) Bulguları

Classes, Generations and Cultivated Dispositions: Evidence from the Antalya Aging Study (AAS-Wave I)

Özgür ARUN*

Öz: Literatürde sıkça ele edilen bulgularından birisi, kültürel aktivitelere katılımın eşitsiz biçimde gerçekleştiği yönündedir. Kültürel tüketimi belirleyen ana unsurun kültürel sermaye olduğu, gelir ve toplumsal cinsiyet gibi değişkenlerin onu etkilediği nicedir bilinmektedir. Ancak kuşakların ve yaşın kültürel eşitsizlik mekanizmalarını nasıl etkilediğine ilişkin bulgular sınırlıdır. Bu çalışmada, Antalya Yaşlılık Araştırması'nın (AYA) veri seti kullanılarak kültüre düşkünlüğün örüntüsünü belirleyen ana unsurlardan birisi olarak kuşak etkileri analiz edilmektedir. Bulgular, sınıf ve toplumsal cinsiyetin yanında kuşaklar arasında da kültüre düşkünlüğün düzeyinin ve ritminin çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kültüre düşkünlüğün bu niteliği, kültürel eşitsizliğin şiddetinin de kuşaklar arasında ne denli geniş ve etkin olduğunu yansıtır.

Anahtar sözcükler: Kuşak, Sınıf, Toplumsal Cinsiyet, Kesişimsellik, Kültürel Eşitsizlik

Abstract: One finding frequently recognized in the literature is the unequally distributed patterns of participation in cultural activities. Although contemporary studies have shown that cultural participation is differentiated across income, education and gender, the effect of cohort and age on social inequality is not sufficiently discussed. In this paper, using an analysis of the Antalya Aging Study (AAS) dataset, patterns of cultivated disposition are examined and the effects of cohorts are tested. Results show that in addition to gender and classes, age affects the levels of highbrow consumption practices. The intensity of cultural inequality can be traced in patterns of cultural consumption practices and reinforces generational gaps in cultural fields.

Keywords: Generation, Class, Gender, Intersectionality, Cultural Inequality

Giriş

Kültürel tüketimin mekanizmalarını anlamak üzere gerçekleştirilen çalışmalar kayda değer bir geçmişe sahiptir. Kültürel tüketim ve sosyal tabakalaşma arasındaki şaşmaz ilişki Bourdieu'nün çalışmasında (1984) kapsamlı biçimde çözümlenmiştir. Fransız toplumunda gerçekleştirilen araştırmaların verisetlerinin analiziyle, sermaye türünün ve hacminin kültüre düşkünlüğün düzeyini ve ritmini belirlediği sonucuna ulaşılmıştır. Bourdieu'ye (1984) göre, seçkin kültürel ürünlerin şaşmaz bir sınıflayıcı etkisi vardır. Seçkin kültürel ürünlere düşkünlük, eğitim ve sınıfın karşılıklı ilişkisiyle saptanabilir. Son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalarda da, yüksek düzeyde kültürel sermaye sahiplerinin daha ince zevkleri olduğu, kültürel tüketimlerinin kendileriyle alt sınıflar arasındaki sınırları da pekiştirecek biçimde gerçekleştiği tespit edilmiştir (Mohr &

* Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, Antalya. arun@akdeniz.edu.tr

DiMaggio 1995; van Eijck 1997; Van de Werfhorst & Kraaykamp 2001; Katz-Gerro 2002; DiMaggio & Mukhtar 2004; Chan & Goldthorpe 2005; Üstüner & Holt 2009; Arun 2014a; Budak 2014; Çelik 2014).

Bu çalışmada ise, hızla yaşlanan bir toplumda, eğitim, gelir ve toplumsal cinsiyet gibi etkileri nicedir bilinen asli değişkenlerin yanında, kuşaklara göre kültürel angajmanın toplumsal koşulları analiz edilmektedir. Kuşakların ve sınıfların nitelikleri ile kültürel tüketim arasında ampirik olarak nasıl bir ilişki söz konusudur? Bu ilişkilerin çözümlenmesiyle, kültürel tüketim üzerinde kuşakların ve sınıfların nasıl ve ne derecede etkili olduğu anlaşılabilir (mi?). Yaşlanan nüfusun sınıfsal pozisyonları ayırt edici biçimde kültürel angajmanlarını belirliyorsa, bu bize tutarlı biçimde, kuşaklar arasındaki kültürel eşitsizliğin örüntüsünü sunabilecektir.

Kültüre düşkünlük

Bourdieu'ye göre çocuklukta ailedeki kültürel atmosfer ile okul geçmişi, sanatsal birikim ve deneyime dayalı eşitsizlikler arasında eşsiz bir bağ kurarken, kültüre olan düşkünlüğün düzeyini belirlemede temel bir işleve sahiptir. Eğitim, öğrencileri sorumlulukları bakımından eşit görmekle birlikte, kültür karşısında temel eşitsizlikleri körükleyerek sürdürür (Bourdieu & Darbel 2011). Kültürel etkinliklere katılımları aileleri tarafından desteklenen ve özendirilenler, eğitim sistemi içinde daha uzun süre kalanlardır. Onlar, okulun arzuladığı ama vermekte başarılı olmadığı özgür kültürü okula getirenlerdir. Halk kitlelerinin ve imtiyazsız sınıfların çocuklarından daha evvel kazandıkları eğitimle yoğurdıkları yatkınlıkları, kültüre düşkünlüğün yüksek düzeyde gerçekleşme olanağını onlara sunar. Böylece, hem bilgi hem de deneyimle yüksek kültüre ait seçkin bir eserin kodunu çözecek şifreye sahip olan kişinin kültür karşısındaki yetkinliği, kalıcı ve kuşaklar boyunca aktarılabilir bir yatkınlığa dönüşür (Bourdieu & Darbel 2011, 57-92). Dolayısıyla kültürel ürünü maharetle tüketmek, örneğin müzede geçirilen zamanla ölçülebilir bu maharet, kısmen okuldan alınan eğitime bağlıdır, kısmen aile ortamındaki kültürel atmosfere dayanır. Eğitim sistemi içinde ve aileden aktarılarak edinilen kültürel sermaye, beğenin kodunu çözen şifrenin taşıyıcısıdır. En nihayetinde, Bourdieu & Darbel'e göre (2011), alımlamanın zenginliği, alımlayanın yetkinliğine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Seçkin kültürel ürünlerin beğenisi, eğitim düzeyiyle bir bütünlük sergiler, yüksek düzeyde eğitime sahip olan egemenler en meşru beğenileri tüketirler. Herhangi bir iddiadan yoksun kültürel ürünler ise alt sınıfların hazlarını oluştururlar.

Nitekim, Avrupa ve Kuzey Amerika'da sürdürülmüş bir çok çalışmada, kültürel tüketimin toplumsal kökenlerle olan ilişkisi dile getirilmektedir. Bu çalışmalarda, kültürel tüketimin, ebeveynlerin okullaşma oranı ve aile içindeki sosyalizasyon sürecinden (Mohr & DiMaggio 1995; van Eijck 1997), eğitim biçimi ve düzeyinden (Van de Werfhorst & Kraaykamp 2001; DiMaggio & Mukhtar 2004) meslek gruplarından (Katz-Gerro 2002; Chan & Goldthorpe 2005), gelir düzeyinden (DiMaggio & Useem 1978; O'Hagan 1996), içinde bulunulan sosyal ağların özelliklerinden (Erickson 1996), zaman kısıtlamalarından ve sahip olunan boş zamandan (Kraaykamp, van Gils & Ultee 2008), kadınların iş piyasalarında daha fazla istihdam edilmelerinden (Christin 2012) etkilendiği ortaya konmuştur.

Türkiye'de de son yıllarda, farklı kültürel tüketim alanlarına ilişkin olarak Bourdieucü çözümlerinin hızla arttığı dikkat çekmektedir. Bunların içinde, finans sektöründe beyaz yakalı çalışanların konumlanışı (Budak 2014), kadınların bakım pratikleri (Karademir-Hazır 2014), ebeveynlerin sosyal ağ yapıları ve çocukların eğitimine etkisi (Çelik 2014), eğitim alanındaki simgesel şiddet (Özsöz 2014), orta sınıf Türk kadınlarının tüketim stratejileri (Üstüner & Holt 2009) gibi araştırmalar, Türkiye'de Bourdieucü perspektifle çalışılan alanlara örnek olarak verilebilir.

Ancak, kültürel tüketim alanlarında gerçekleşen Bourdieücü analizlerde yaş geride kalan bir değişken olagelmış ve çoğu zaman çözümlenmelere dahil edilmemiştir. Bu nedenle dikey düzeyde gerçekleşen ayırım ve onun mekanizmalarına ilişkin bulguya sıkça rastlansa da, yatay düzeyde ayırım ve kültürel tüketim pratiklerinde kuşakların ayırıcı etkisine ilişkin yeterli tartışma bulunmamaktadır. Türkiye’de kuşaklar arasında kültürel tüketim pratiklerinin dağılımına ilişkin ancak bir iki çalışma bulunmaktayken (örneğin, Arun 2012; 2014a; 2015; Arun & Elmas 2016 gibi), Avrupa ve Kuzey Amerika literatüründe de henüz arzu edilen düzeyde tartışmalar gerçekleşmemiştir. Nitekim, Friedman, Savage, Hanquinet & Miles (2015) güncel çalışmalarında, yaşın ve kuşakların, kültürel tüketim pratiklerini yatay düzeyde nasıl etkilediğine ilişkin çözümlenmelerini sunmuşlar, kuşaklar arasındaki yatay bölünmenin çalışmalarda bugüne kadar fark edilmediğini belirtmişlerdir.

Bu çalışmada, yukarıdaki arkaplandan hareketle, örnek bir veri setinin ilişkisel analiziyle, yaşlanan nüfus içinde sınıfsal pozisyonun kültüre düşkünlüğü nasıl etkilediği değerlendirilmektedir. İki temel soruya yanıt aranmaktadır: Kültüre düşkünlük, farklı toplumsal kökenler arasında nasıl dağılmaktadır? Bu dağılımın istatistiksel olarak gözlenmesi, bize Türkiye’de kültürel eşitsizliğin yuvalandığı hattın toplumsal içindeki karşılığını sunabilir mi?

Yöntem

Yaşlı ve yaşlılık kavramları belirli bir yaş grubuna atfen ve onu homojenleştirmek üzere kullanılsa da, yaşlılar ya da yaşlılık dönemi kendi içinde bir hayli çeşitlilik sergilemektedir. Yaş ya da toplumsal cinsiyet gibi kavramlarla sosyal ilişkileri izole etmek suretiyle gerçekleştirilecek çözümlenmeler belirli bir kavrayıştan yoksun kalabilir. Oysa, unsurların kesişimselliği yaşlanma sürecinde oldukça kritik bir etkiye sahiptir. Bu yazıda da, kesişimsellik perspektifiyle çözümlenmeler gerçekleştirilecektir. Nitekim, kesişimsellik, hem avantajlı hem dezavantajlı konumları çok boyutlu biçimde dikkate alma imkanı sunmaktadır. Böylece, mütemediyen sorunlar üzerine basılarak gerçekleştirilen çözümlenmelerle basitçe öznel kurbanlaştırılmaz, yaşam seyri içindeki deneyimin olumlu ve güçlü yanları da analizlere dahil edilebilir.

Bu çalışmada, yukarıda sunulan perspektiften hareketle, 2013 yılında Haziran ve Temmuz aylarında, Antalya merkezinde gerçekleştirilmiş olan Antalya Yaşlılık Araştırması’nın ilk fazına (AYA-Faz1) ait ham veri seti analiz edilmektedir. AYA-Faz1’de, Antalya’da yaşlanan nüfusun demografik özellikleri, sağlık durumları ve sağlık hizmetlerine erişilebilirlik, sosyal ilişkiler ve sosyal destek mekanizmaları, yaşam doyumu ve arzuları, kültürel etkinliklere katılım ve teknoloji kullanımları araştırılmıştır. Böylece, AYA-Faz1 veri seti kullanılarak, yaşlanan nüfusun sınıf dinamiklerini, gelir ve eğitim kesişimselliği ile çözümlenmek mümkün olmaktadır.

Örneklem

Antalya Yaşlılık Araştırması’nın ilk fazının (AYA-Faz1) örneklemini Antalya’nın merkez nüfusunu temsil etmektedir. AYA-Faz1 kapsamında tesadüfi olarak seçilen örneklem, 55 yaş üstü katılımcılardan oluşmaktadır. Saha çalışması 21 Mayıs 2013 tarihinde başlatılmış, Antalya’nın merkezi konumundaki Konyaaltı, Kepez ve Muratpaşa ilçelerinde sürdürülmüştür. Bahsi geçen ilçelerde, nüfusu en yüksek 3 mahalle çalışma kapsamında ziyaret edilmiştir. Saha çalışması boyunca 386 kişiyle yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmelerden ikisi tamamlanmadığı için değerlendirmelerden çıkarılmıştır. AYA-Faz1, toplamda 384 kişiyle sınırlı olacak biçimde, 6 Haziran 2013 tarihinde tamamlanmıştır.

Sorukağıdı ve Uygulama

AYA-Faz1 katılımcılarına yedi ana modülden oluşan bir soru kağıdı sunulmuştur. Soru kağıdının uygulanmasında muhtemel eksiklikleri tespit edebilmek için 16-20 Mayıs 2013 tarihleri arasında pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, gönüllülük esasına dayalı olarak araştırma-ya davet edilmiş, görüşme öncesi, araştırma hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır.

Soru kağıdı, yaşlı nüfusun demografik özellikleri, sağlık durumları ve sağlık hizmetlerine erişilebilirlik, sosyal ilişkiler ve sosyal destek mekanizmaları, yaşam doyumu ve arzuları, kültürel tüketim ve teknoloji kullanımlarından oluşan yedi ana modülü içermektedir. Bu yazıda ise yedi ana modülden birisi olan kültürel tüketim modülü ele alınarak çözümlenmeler gerçekleştirilmektedir. Katılımcıların seçiminde çok aşamalı örneklem tekniği uygulanmıştır; önce küme ve sonra sistematik tesadüfi örneklem tekniğiyle, tesadüfi olarak 386 kişi seçilmiş, bunların 384'ü görüşmeleri tamamlamıştır. Saha çalışmasından önce Antalya Valiliği ve Antalya Emniyet Müdürlüğü bilgilendirilmiş ve gereken yasal izinler alınmıştır.

Veri analizleri ve Değişkenler

AYA-Faz1 verileri betimsel olarak analiz edildikten sonra eğitim ve gelir değişkenlerinin kesişimselliğiyle sınıf tipolojileri üretilmiştir. Arun & Elmas (2016) tarafından kesişimsellik perspektifiyle elde edilen 10 sınıfsal tipolojiyi kesen faktörlerden olan kuşak değişkeni müteakibi- yet analizi tekniğiyle çözümlenelerde kullanılmıştır.

Sınıfsal pozisyonu ölçmek üzere gelir ve eğitim değişkenlerinin kesişiminde öncelikle eğitim düzeyi katılımcıların bitirdikleri son okula göre sıralanmış, en altta okuryazar olmayanlar ve en yukarıda ise üniversite mezunları konumlanacak şekilde beş düzeyde (okuryazar olmayanlar, sadece okuryazar olanlar, ilkokul mezunları, ortaokul ve lise mezunları, yüksekokul ve üniversite mezunları olarak) kategorize edilmiştir. Katılımcıların gelirleri ise açık uçlu olarak sorgulanmış, kişinin aylık gelirinin ne kadar olduğunu tespit edilmeye çalışılmıştır. Eğitim düzeyiyle kesişimsellik perspektifi içinde ele alınan gelir değişkeni, beş kategoriye ayrılmıştır; hiç geliri olmayanlar en altta tutularak, 750 TL'ye kadar geliri olanlar, 751-1300 TL, 1301-2200 TL ve 2201 TL ve üzeri olmak üzere, gelir beş düzeyde kategorize edilmiştir (Arun & Elmas 2016).

Öte yandan, bu çalışmada kullanılan kültüre düşkünlük kavramı ise, katılımcıların 8 ayrı kültürel aktiviteye katılımları sorgulanarak ölçülmüştür. Bu aktiviteler; kütüphane, kitapevi, müze, sinema, tiyatro, opera, bale ve sergi ziyaretinden oluşmaktadır. Kültürel aktivitelere katılım düzeyinin sorgulanması, kültür piyasasında arzı olan mecralar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, Antalya'daki kültürel atmosfer içinde, kültür ürünü arz eden tüm mecraların, bir bakımdan kültürel piyasanın ziyareti potansiyel olarak kültüre düşkünlüğün düzeyini ölçebilmeyi olanaklı kılmaktadır. Nitekim sanat eserinden ya da kültürel üründen yararlanma eğilimi nadirleştikçe ya da yaygınlaştıkça, eserin/ürünün kendisinden ziyade tüketme eğilimi (ve elbette biçimi) sınıfa iliştilir; sınıfsal bir konum kazanır (Bourdieu & Darbel 2011).

Böylece, Arun & Elmas (2016) tarafından gelir ve eğitim düzeylerinin kesişimiyle üretilen 10 sınıf tipolojisi, bu çalışmada aşağıda detaylı olarak açıklanacağı üzere, beş sınıfa ayrılmak suretiyle, bağımsız değişkenlerden birisi olarak kullanılmıştır. Kültüre düşkünlük ise soru kağıdında ölçüldüğü gibi, katılımcıların sekiz ayrı kültürel aktiviteye katılım düzeyleri değerlendirilerek oluşturulmuştur.

Ampirik Sınırlılıklar

AYA-Faz1 ham veri seti kesitsel bir araştırmanın verilerinden oluşmaktadır. Örneklem, Antalya il merkezinde nüfus açısından üç büyük ilçedeki, üç büyük mahalleden temsili ve tesadüfi

olarak seçilen en küçük örneklem sayısına karşılık gelmektedir. Saha çalışması sırasında, ziyaret edilen mahallelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre çalışmaya katılım oranı değişkenlik göstermiştir. Bu sınırlılığı aşmak amacıyla, araştırmacılar tarafından sosyo-ekonomik durumu yüksek mahallelerde önceden belirlenen katılımcı sayısına ulaşmak için kartopu tekniği de kullanılmıştır.

Antalya Yaşlılık Araştırması (AYA-Faz1) Bulguları

Kuşaklar ve Sınıflar

AYA-Faz1 araştırmasının katılımcılarının %48,3'ü erkeklerden ve yarısı (%50,7'si) 55-64 yaş grubundan oluşmaktadır. Her beş katılımcıdan birisi yüksekokul ya da üniversite mezunudur. Bu bulgulara göre, eğitim düzeyleri itibariyle katılımcılar, Türkiye ortalamasının hayli üzerindedir. Zira Türkiye genelinde yaşlıların (60+) üçte ikisi en fazla ilkokul mezunudur (Arun, 2013). Araştırmaya katılanların gelirleri de Türkiye ortalamasıyla kıyaslandığında farklılıklar görülmektedir. Türkiye'de yaşlıların ortalama aylık gelirleri, kadın ve erkek için sırasıyla 800 TL ve 1300 TL iken (Arun, 2013); AYA-Faz1 katılımcılarının ortalama aylık gelirleri, kadınlar için 900 TL ve erkekler için ise 1761 TL'dir.

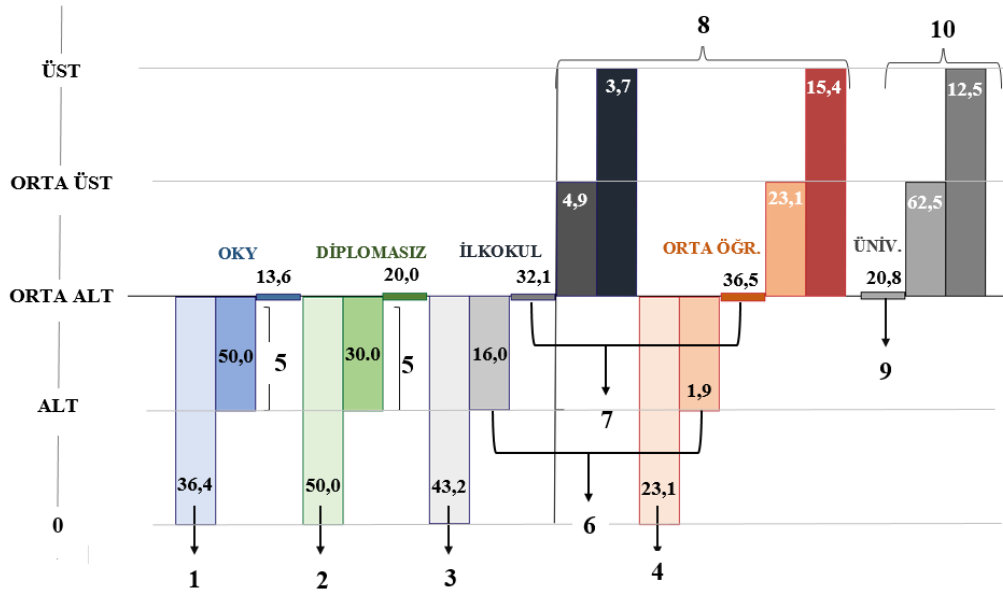

Fig. 1. Gelir ve Eğitim Düzeyinin Kesişimselliği ve Sınıflar (Kaynak: Arun & Elmas 2016)

Öncelikle, gelir ve eğitim kesişimselliğiyle AYA-Faz1 katılımcıları 10 farklı sınıfsal pozisyona ayrılmışlardır. Yatay ekseninde eğitim düzeyine ve dikey ekseninde ise gelire göre konumlandırılarak katılımcıların sınıfsal dağılımı gözlemlenmektedir. Hiç geliri olmayanlar, dikey ekseninde en alt konumdadır. Ardından, alt, orta alt, orta, üst gelir grupları dikey ekseninde sıralanır. Benzer olarak, yatay ekseninde eğitim düzeylerine göre, okuryazar olmayanlardan üniversite mezunlarına doğru ilerleyen bir sırada katılımcılar konumlandırılır. Böylece yatay ve dikey eksenin kesişimi 10 farklı sınıfsal konumu birbirinden ayırt eder.

Her ne kadar, Arun & Elmas (2016) tarafından, 10 farklı tipoloji, gelir ve eğitim düzeyinin kesişiminde tespit edilmiş olsa da, toplumsal karşılıkları itibariyle sınıflanmamışlardır. Birbirinden ayrılan 10 tipoloji aşağıdaki gibi yeniden sınıflandırılabilir.

Tablo 1. Sınıfsal Konumlar

Sınıflar	Tipoloji	Eğitim düzeyi	Gelir düzeyi
İmtiyazsız sınıflar	1 ve 2	Okuryazar olmayan ve diplomasızlar	Hiç geliri olmayanlar
Halk sınıfları	3, 4 ve 5	En fazla ilkokul mezunu	En fazla alt gelir düzeyi
Orta sınıflar	6, 7 ve 8	İlkokul ve ortaöğretim mezunları	Alt gelir düzeyi üzeri
Üst sınıflar	9	Üniversite mezunları	Orta alt gelir düzeyi
Kültürel soylular	10	Üniversite mezunları	Orta üst ve üst gelir düzeyi

Yeniden yapılan bu ayrıma göre, en altta yer alan iki sınıf, hem eğitim hem gelir itibarıyla en kırılgan kesimi oluştururlar. Bu bakımdan onlar, *imtiyazsız sınıfları* temsil etmektedirler. İmtiyazsız sınıfların hemen üzerinde konumlanan üç tipoloji (yukarıdaki tabloya göre 3., 4. ve 5. tipolojiler) gelir ve eğitim itibarıyla belirli bir ‘düzeye’ sahiptirler. Bu belirli ‘düzey’, imtiyazsız sınıflarda olduğu gibi aynı anda her ikisiyle değil, ya gelir bakımından ya da eğitim bakımından bir yoksunluğa işaret eder. Bu tipolojiler, yaygın biçimde eğitim olanaklarına angaje olamadıkları gibi, düzenli bir gelire de sahip değildirler. Böylece sahip oldukları nitelikleriyle *halk sınıflarını* temsil ederler. Halk sınıflarının üzerinde, yukarıdaki tabloda 6., 7. ve 8. olarak tanımlanmış tipolojiler yer almaktadır. Hiyerarşik olarak orta-alt, orta ve orta-üst katmanlarından oluşan, nispeten eğitilmiş *orta sınıfları* temsil ederler. Bu sınıfların üzerinde grafikte en üstte konumlanan, tabloda 9. olarak tanımlanmış tipoloji *üst sınıf* ve 10. olarak tanımlanmış tipoloji ise *kültürel soylular* olarak adlandırılabilir. Eğitim ve gelirin kesişimiyle görünür kılınan nitelikleri, onları, orta sınıfları, üst sınıfları ve kültürel soyluları, *imtiyazlı sınıflar* olarak tarif etmemize olanak tanır. Arun & Elmas’ın (2016) 10 ayrı konumdaki tipolojisi, böylece yeniden sınıflandırılmış olur. Aşağıdaki grafikte, yeniden tanımlanarak oluşturulan beş sınıfın dağılımı gösterilmektedir.

Katılımcıların sınıfsal dağılımları dikkate alındığında orta sınıfların yaygınlığı tablodan izlenebilir. Bununla birlikte her beş katılımcıdan biri halk sınıflarında ve diğeri ise üst sınıflarda yer almaktadır (sırasıyla %21 ve %20,2). Kültürel soylular katılımcıların %16’sını oluşturmaktadır. İmtiyazsız sınıflar katılımcıların %5,2’si kadardır. Katılımcıların sınıfsal dağılımı, Antalya’da yaşanan nüfusun kahir ekseriyetle orta sınıflar, üst sınıflar ve kültürel soylulardan müteşekkil, imtiyazlı sınıflardan oluştuğuna işaret etmektedir.

Sınıfın yanında diğer önemli bir değişken ise kuşaklardır. AYA-Faz1 analizleri, üç kuşağın belirgin olarak birbirinden ayrıştığını ortaya koymaktadır. Konvansiyonel biçimde 5’li skalaya göre ayrıştırılarak elde edilen ve böylece 55-59, 60-64, 65-69 ve 70+ gibi yaş gruplarından oluşturulan kuşak tasnifi ampirik olarak geçerli değildir.

“Yaş, ..., 57 yaşından küçük olanlar, 57-71 yaş aralığında olanlar ve 71 yaşından büyük olanlar biçiminde ayrışmaktadır. Bu ayrım yaşlılığın konvansiyonel olarak 60 yaşından sonra 5’li skalada sınıflanmasından oldukça farklıdır. Klasik sınıflama 5’li gruplar hâlinde (60-64; 65-69; 70-74; 75-79; 80+) bir ayrımı öngörmektedir. Ancak analiz sonuçlarına göre genç yaşlılar (60-64), yaşlılar (65-69; 70-74; 75-79) ve yaşlıların yaşlısı gibi yaşa iliştilen a priori tanımlar geçerliliğini yitirmektedir” (Arun & Elmas 2016, 358-359).

Tablo 2. Sınıfların Dağılımı

Sınıflar	Sayı	Yüzde
İmtiyazsız sınıflar	20	5.2
Halk sınıfları	80	21.0
Orta sınıflar	143	37.5
Üst sınıflar	77	20.2
Kültürel soylular	61	16.0
Toplam	381	100.0

Kesişimsellik perspektifiyle değerlendirildiğinde görünür olan kuşakların bu yeni tasnifi aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

AYA-Faz1 katılımcılarının beşte biri 57 yaş ve altında, diğer beşte biri ise 72 yaş ve üzerinde olacak şekilde ayrılmaktadır. Geri kalanlar ise 58-71 yaş grubunda yer almakta ve tüm katılımcıların %61.2'sini oluşturmaktadır. Bunların yanında, sınıflar ve kuşaklar, bir başka önemli unsur olan toplumsal cinsiyete göre de incelenmelidir.

Tablo 3. Kuşakların Dağılımı

Kuşaklar	Sayı	Yüzde
57 yaş ve altı	73	19.0
58-71 yaş	235	61.2
72 yaş ve üzeri	76	19.8
Toplam	384	100.0

Toplumsal cinsiyet, kesişimsellik çalışmaları için mühim bir değişkendir. Kuşak ve sınıf analizleri analitik biçimde bir öngörü sunsa da, toplumsal cinsiyet olmaksızın kültürel tüketimin toplumsal koşullarını anlamak üzere yeterli olamazlar. Bu nedenle, aşağıdaki tabloda, toplumsal cinsiyetin kesişimi sonucunda kuşaklar ve sınıfların dağılımı yeniden ele alınmaktadır.

Toplumsal cinsiyete göre sınıfların dağılımı dikkate alındığında, imtiyazsız sınıfların ve halk sınıflarının arasında kadınların yaygınlığı ve kültürel soyluların arasında ise nadirliği, bize sınıf dışı kesimlerin kimlerden müteşekkil olduğunu bildirmektedir. Güncel sınıf analizlerinde geliri olmayanların, hane gelirine göre sınıfsal konumları ele alınmaktadır. Oysa bireyin niteliklerini değerlendiren AYA-Faz1 verileri, haneye göre bireyin sınıfsal konumunu tespit etmenin, kültürel angajmanın toplumsal koşullarını kadınlar aleyhine ne denli gizlediğini yalın biçimde göstermektedir. Bu durumda, kuşaklar ve sınıflara göre kültüre düşkünlük analiz edilirken, toplumsal cinsiyet elbette kültürel eşitsizliğin mekanizmalarını kavramayı olanaklı kılacak bir unsurdur. Nitekim yukarıdaki analizlerde, toplumsal cinsiyete göre sınıfların ve kuşakların dağılımı farklılık göstermektedir. Kuşak bakımından değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin dağılımı istatistiksel olarak farklılaşmaz. Öte yandan, kadın ve erkekler, sınıfsal konumlarına göre ayrılmaktadırlar. Kadınlar daha fazla alt sınıflarda kendilerine yer bulmaktadırlar. Kadınların imtiyazsız sınıflar ve halk sınıfları arasında, erkeklerin ise imtiyazlı sınıflar içinde daha yaygın olduğu izlenmektedir (Ki-kare=79,6; df=4; p=0,0001). Kadınların (ya da erkeklerin) belirli bir sınıf içinde nadirliği (ya da yaygınlığı) toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiğini göstermesi bakımından kritiktir.

Tablo 4. Toplumsal Cinsiyete Göre Kuşaklar ve Sınıfların Dağılımı

Sınıf	Kadın	Erkek
İmtiyazsız sınıflar	18 (%9,1)	2 (%1,1)
Halk sınıfları	71 (%36)	9 (%4,9)
Orta sınıflar	63 (%32)	80 (%43,5)
Üst sınıflar	27 (%13,7)	50 (%27,2)
Kültürel soylular	18 (%9,1)	43 (%23,4)
Toplam	197 (%100)	184 (%100)
$X^2=79,6$ $df=4$ $p=0,0001$		
Kuşak	Kadın	Erkek
57 yaş ve altı	44 (%22,3)	29 (%15,8)
58-71 yaş	122 (%61,9)	110 (%59,8)
72 yaş ve üzeri	31 (%15,7)	45 (%24,5)
Toplam	197 (%100)	184 (%100)
$X^2=5,9$ $df=2$ $p=0,054$		

Toplumsal cinsiyetin yanında, kuşaklara göre sınıfsal konumların sergilediği dağılım izlenmelidir. Toplumsal cinsiyet itibariyle sınıflar arasında görünen farklılıklar acaba kuşaklar söz konusu olduğunda da kendini göstermekte midir? Bu bağlamda, genç ve yaşlı kuşakların sınıfsal konumları nasıl ayrılmaktadır? Analiz sonuçlarına göre, genç kuşaklar daha fazla üst sınıflar ve

Tablo 5. Kuşaklara Göre Sınıfların Dağılımı

Sınıf	57 yaş ve altı	58-71 yaş	72 yaş ve üzeri
İmtiyazsız sınıflar	3 (%4,1)	11 (%4,7)	6 (%7,9)
Halk sınıfları	19 (%26,0)	45 (%19,4)	16 (%21,1)
Orta sınıflar	16 (%21,9)	89 (%38,4)	38 (%50,0)
Üst sınıflar	16 (%21,9)	51 (%22,0)	10 (%13,2)
Kültürel soylular	19 (%26,0)	36 (%15,5)	6 (%7,9)
Toplam	73 (%100)	232 (%100)	76 (%100)
$X^2=20,5$		$df=8$	$p=0,009$

kültürel soylular içinde konumlanmaktadırlar. Yaşlılar ise kendilerine orta sınıflar arasında yer bulurlar. Sınıf hiyerarşisi içinde genç kuşakların avantajlı konumunun nedeni, yapısal eksiklikten kaynaklı kültürel sermaye birikimine bağlı olarak yüksek gelir düzeyinin gençler lehine bir etki yaratmasıdır (Ki-kare=20,5; $df=8$; $p=0,009$). Bununla birlikte, kuşakların dağılımı bakımından halk sınıfları oldukça homojen bir yapıdadır. Her üç kuşaktan da benzer düzeyde (%20'ler düzeyinde) katılımcı halk sınıfları içinde yer almaktadır. Ancak, yaş ilerledikçe imtiyazsız sınıflar arasında yaşlıların, gençlere nazaran iki kat daha fazla oranda yaygınlaştığı dikkat çekmektedir (sirasıyla, %7,9 ve %4,1).

Kültüre düşkünlüğün toplumsal kökenleri

Kültüre düşkünlüğü belirleyen ana unsur ne yaş ne de toplumsal cinsiyettir. Sınıf, her ne kadar toplumsal cinsiyet itibariyle dikeyde ve kuşaklar bakımından yatayda bölünse bile, onun nitelikleri ile kültürel tüketim arasında şaşmaz bir ilişki vardır. Sanat eserinden ya da seçkin kültürel üründen yararlanma eğilimi kültürel soylular arasında daha yaygındır. Kültürel soylular her türlü kültürel tüketim aktivitesine, ortalama olanı yansıtan genel eğilimden daha yüksek düzeyde angaje olmaktadır. Nitekim, aşağıdaki tabloda sınıflara, kuşaklara ve toplumsal cinsiyete göre, kültüre düşkünlüğün analizi sonucunda elde edilen bulgular, kültüre düşkünlüğü belirleyen ana unsurun sınıf olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 6. Sınıflar ve Kültüre Düşkünlük

Unsur	Kütüphane	Kitabevi	Müze	Sinema	Tiyatro	Opera	Bale	Sergi
İmtiyazsız sınıflar	0	0	1	0	0	0	0	3
	0.0%	0.0%	5.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	15.0%
Halk sınıfları	1	3	5	6	2	1	1	13
	1.3%	3,8%	6,3%	7,5%	2,5%	1,3%	1,3%	16,3%
Orta sınıflar	1	25	16	12	9	3	3	23
	0,7%	17,5%	11,2%	8,4%	6,3%	2,1%	2,1%	16,1%
Üst sınıflar	2	11	10	14	8	3	3	20
	2,6%	14,3%	13,0%	18,2%	10,4%	3,9%	3,9%	26,0%
Kültürel soylular	5	26	15	19	13	6	3	25
	8,2%	42,6%	24,6%	31,1%	21,3%	9,8%	4,9%	41,0%
Toplam	9	65	47	51	32	13	10	84
	2,4%	17,1%	12,3%	13,4%	8,4%	3,4%	2,6%	22,0%
	$X^2=11,6$ $df=4$ $p=0,02$	$X^2=42,7$ $df=4$ $p=0,0001$	$X^2=12,4$ $df=4$ $p=0,01$	$X^2=26,7$ $df=4$ $p=0,0001$	$X^2=19,8$ $df=4$ $p=0,001$	$X^2=10,2$ $df=4$ $p=0,03$		$X^2=18,5$ $df=4$ $p=0,001$

Tablo 7. Kuşaklar, Toplumsal Cinsiyet ve Kültüre Düşkünlük

Kuşaklar	Kütüphane	Kitabevi	Müze	Sinema	Tiyatro	Opera	Bale	Sergi
57 yaş ve altı	1	17	11	16	10	2	1	21
	1,4%	23,3%	15,1%	21,9%	13,7%	2,7%	1,4%	28,8%
58-71 yaş	5	37	26	31	18	7	7	54
	2,2%	15,9%	11,2%	13,4%	7,8%	3,0%	3,0%	23,3%
72 yaş ve üzeri	3	11	10	4	4	4	2	9
	3,9%	14,5%	13,2%	5,3%	5,3%	5,3%	2,6%	11,8%
Toplam	9	65	47	51	32	13	10	84
	2,4%	17,1%	12,3%	13,4%	8,4%	3,4%	2,6%	22,0%
Cinsiyet				$X^2=8,9$ df=2 p=0,01				$X^2=6,7$ df=2 p=0,03
Kadın	4	31	24	27	19	9	6	46
	2,0%	15,7%	12,2%	13,7%	9,6%	4,6%	3,0%	23,4%
Erkek	5	34	23	24	13	4	4	38
	2,7%	18,5%	12,5%	13,0%	7,1%	2,2%	2,2%	20,7%
Toplam	9	65	47	51	32	13	10	84
	2,4	17,1%	12,3%	13,4%	8,4%	3,4%	2,6%	22,0%

Tablo 6-7'de, son bir ay içinde belirtilen kültürel aktiviteye *katılanların* oranları yansıtılmaktadır. İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar ilgili sütunun altında gösterilmektedir.

Analiz sonuçlarına göre, en yaygın düzeyde gerçekleşen tüketim aktiviteleri müze, sinema, kitabevi ve sergi ziyaretleridir (sırasıyla %12,3, %13,4, %17,1 ve %22). Katılımcıların %12,3'ü son ay içerisinde bir müzeyi ziyaret etmişlerdir. Müze ziyareti gerçekleştirenlerin oranı imtiyazsız sınıflar içinde %5 iken, kültürel soylular arasında %24,6'dır. Kültürel soylular basitçe ve beklenildiği üzere, sadece imtiyazsız sınıflardan, halk sınıflarından ve ya orta sınıflardan daha yaygın olarak kültürel tüketim aktivitesine angaje olmazlar. Onlar, kendilerine kategorik olarak en yakın konumlanan üst sınıflardan da, kimi zaman 2, kimi zaman da 3 kat daha yaygın biçimde kültürel aktiviteye meylederler. Kültür ihtiyaçlarını karşılamak için kültür piyasasında aktif konumda yer alırlar.

Genel olarak, en yaygın düzeyde gerçekleşen etkinlik sergi ziyaretleridir. Her beş katılımcıdan birisi sergi ziyaretinde bulunmuştur. Kültürel soylular arasında ise bu oran %41'dir. Öte yandan, en seyrek gerçekleşen kültürel tüketim aktivitesi beklenildiği gibi bale ve opera değildir. Kütüphane ziyareti en seyrek gerçekleşen kültürel tüketim aktivitesidir. Tüm katılımcıların %2,4'ü kütüphane ziyaretinde bulunmuştur. Ne var ki, bu oran kültürel soylular arasında yaklaşık 3 kat daha fazladır. İster en yaygın isterse en seyrek gerçekleşen kültürel tüketim aktivitesinde olsun, kültürel ihtiyacı daha yaygın düzeyde karşılayanlar hep kültürel soylulardır. Kültüre düşkünlük söz konusu olduğunda, sınıf hiyerarşisi bu bakımda hiç bozulmaz.

Aşağıdaki grafikte, kuşakların ve sınıfların nitelikleri ile kültürel tüketim arasındaki derin yapı sergilenmektedir. Mütakabiliyet analizi (correspondence analysis) sonucu elde edilen sosyal haritada, sınıflar ve kültüre düşkünlüğün uzamı ampirik olarak sunulmakta, onun yatay ekseninde sınıflar ve dikey ekseninde ise kuşaklar temsil edilmektedir. Kuşaklar ve sınıflar tarafından bölünen alanın sağında kadınlar ve solunda ise erkekler konumlanmıştır. Yatay ekseninde sola doğru bir hareket, sınıf hiyerarşisi içinde alt sınıflardan başlayarak üst sınıflara doğru hareketliliği temsil etmektedir. Dikey ekseninde ise aşağı doğru bir hareket, yaşam seyri boyunca ilerleyen bireyin kategorik olarak bölünmüş üç kuşak içinde, gençlikten yaşlılığa geçişini göstermektedir.

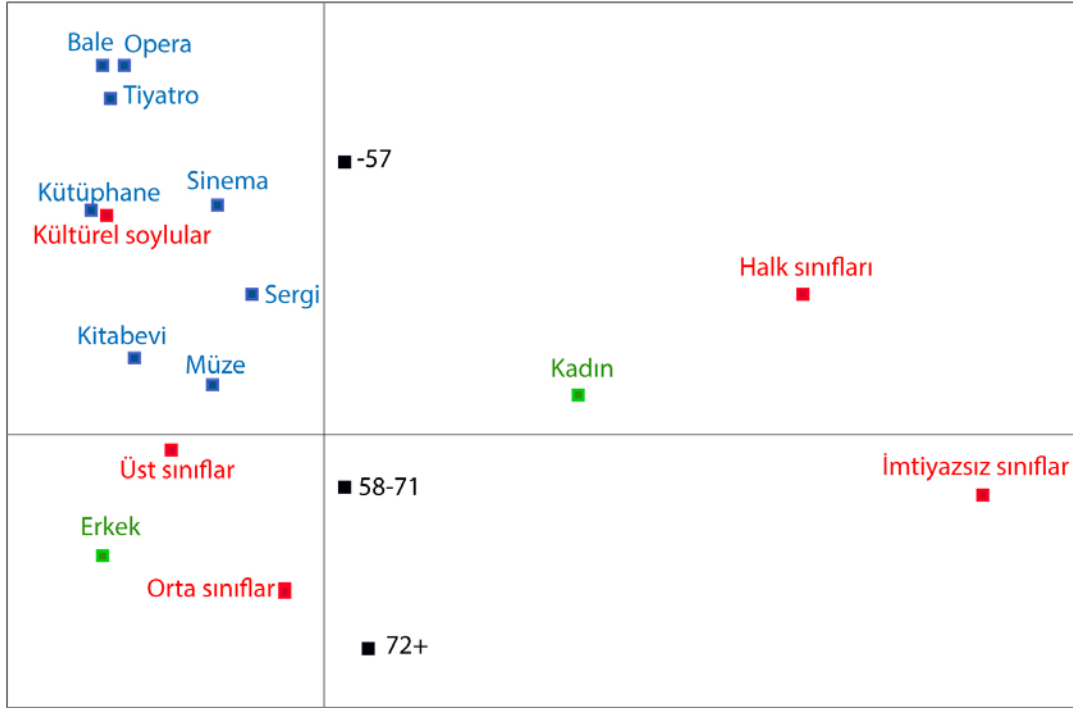

Fig. 2. Kültüre düşkünlüğün toplumsal uzamı (correspondence analysis)

Kültürel tüketimin gerçekleştiği mecralar sekiz kültürel aktiviteden oluşmaktadır. Bunlar, kültüre düşkünlüğün temsilcileridir. Kültüre düşkünlük, zihinlerde bu mecralara iliştilmiş ön kabullerden ziyade, mecraların ziyaretleriyle gerçekleşen kültürel tüketim aktivitesi bağlamında çözümlenmektedir. Mecraların sabit ve durağan konumları değil, onların toplumsal kullanımları yukarıdaki diyagramda açıkça gözler önüne serilmektedir. Böylece, mecraların içindeki yapıtların ve onların toplumsal imgesiyle, sınıfların onları alımlama koşullarının arasındaki derin yapı bize kültüre düşkünlüğün niteliğini ifade etmektedir.

Sınıf ve kuşaklara göre tanımlanan yatay ve dikey eksenin oluşturduğu sosyal uzamın sağ yanında imtiyazsız sınıflar ve halk sınıfları konumlanmaktadır. Kadın ve erkeklerin birbirinden ayrışması da sınıfsal olarak gerçekleşmektedir. Nitekim, “Kadınlar sınıfsal olarak nerede durmaktadır?” ya da “Toplumsal cinsiyetin sınıfla olan ilişkisi nasıldır?” gibi soruların yanıtı burada resmedilmektedir. İmtiyazsız sınıflardan kültürel soylulara doğru, sınıf hiyerarşisi içinde ilerledikçe, erkeklerin sayısı artmakta, kültürel aktivitelere yaygın düzeyde meyledenlerin daha fazla erkeklerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Kadınların, halk sınıfları ve imtiyazsız sınıflar içinde çoğunlukla yer edinmeleri (%45,1), toplumsal yaşam içindeki konumlarını betimlemektedir. Güncel bazı araştırmalarda kadınların erkeklerden daha fazla seçkin beğenileri tükettikleri değerlendirilmektedir (örneğin, Bihagen & Katz-Gerro 2000; van Eijck & van Oosterhout 2005). Kimi araştırmalarda ise (DiMaggio 1982; Bryson 1996; Katz-Gerro 1999; Chan & Goldthorpe 2005; Silva 2006) kadınların görsel sanatlar, müze ziyareti, klasik müzik konseri, bale gösterisi gibi kültürel aktivitelere erkeklere nazaran daha fazla meylettikleri görülmektedir (Arun 2014a). Egaliteryan toplumlarda, çalışan kadınların erkeklerden daha yaygın biçimde kültüre düşkünlüğü söz konusu olabilmektedir. Ancak kadınlar da, tıpkı diğer sosyal kategorilerde olduğu gibi, türdeş bir birliktelik sergilemezler. Nitekim bahsedilen bu araştırmalarda da, üst sınıfa mensup kadınların yine üst sınıfa mensup erkeklerden daha yaygın biçimde kültürel tüketim aktivitelere angaje oldukları; orta sınıf altındaki kadınların ise daha sıradan ve popüler olan beğenilerle eğlendikleri, alt sınıflar içinde kadınların kültürel angajmanlarının ise televiz-

yon alanıyla sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Türkiye’de kadın olmak, kültürel tüketim alanlarında aktif olmayı engelleyen ana unsurlarından birisidir. Kadınların kültürel ürünler karşısındaki bu eşitsiz konumu toplumsal yaşamda mütemadiyen yeniden üretilmektedir. Türkiye’de bu eğilim iki biçimde gerçekleşir; aileler öncelikle çocuklarının erkek olmasını daha sonra ise sağlıklı (ya da “normal!”) olmasını arzu ederler. Aile içinde çocuğun erkek olmasının arzulanması kurumsal anlamda da işlevseldir; erkek çocuk(lar) aileye ait mülkün de asıl sahibidir(ler), ailenin soy isminin taşıyıcısı ve aile üyelerinin genelinin ama özellikle yaşlıların gelecekteki güvencesidir(ler). Böylece, eğitim, iş-güç sahibi olma ve çalışma hakkı öncelikle çocuğun erkek ve daha sonra sağlıklı olmasına bağlanmıştır. Böylesi işlevsellik addedilen bir yapı içinde kıymet verilmeyen kategorilerin okuması, iş-güç sahibi olması ve çalışması, hasılı yaşam seyri içinde kültürel ve ekonomik sermaye biriktirmesi engellenmektedir. Sağlıklı olmamanın (ya da “anormal!” olmanın) yanında kadınlık da Türkiye’de eğitim alanında bireylerin engellenme nedenlerinden birisidir (Arun, 2014b). Aksi bulgular, toplumsal cinsiyete göre beğenilerin ayrışmadığı, kültürel tüketim aktivitesinin erkekler lehine daha yaygın biçimde gerçekleşmediğine ilişkin bulgular, imtiyazlı sınıflar içinde kendini göstermektedir. Öte yandan, AYA-Faz1 bulgularına göre, 50 yaş ve üzeri kuşaklar içinde kadınlar, her daim erkeklere nazaran daha sıradan kültürel tüketim aktivitesine angaje olmaktadır. Zira toplumsal cinsiyetin, sınıflar arasındaki dağılımı da farklılaşmaktadır; imtiyazsız sınıflar ve halk sınıfları içinde kadınlar daha yaygınken, imtiyazlı sınıflara doğru çıkıldıkça, erkeklerin oranı bir hayli artmaktadır.

Netice itibarıyla, analiz sonuçlarında elde edilen bulgular ve grafikte sergilenen konumları itibarıyla, kadınlar, seçkin kültürel aktiviteye meyletmeleri için gerekli araçlardan, yetkin bir habitus ve seçkin beğenin kodunu çözebilecek düzeyde hacimli sermayeden, yoksundurlar. Bu ‘kültürel körlük’ sınıf *ethosunun* bir boyutudur. Bu bağlamda kültürel ihtiyacı yaratan ana unsur, şaşmaz biçimde, eğitimidir (Bourdieu & Darbel, 2011). Eğitim ve gelire donatılmamış olmak, dolayısıyla imtiyazsız olmak, “*sanata, seçkin beğenilere ve bu bağlamda gerçekleşen kültürel tüketim aktivitelerine meyletmeyi sınırlayan etkenlerdir. Bu bakımdan, sadece ve basitçe ekonomik sermayenin değil; bilhassa kültürel sermayenin eşitsiz dağılımı, diğer alanlardaki beğenilere ve kültürel aktivitelere ulaşmayı engelleyebilir*” (Arun 2014a, 186).

Kültürel ürünün tüketildiği mecra da, onun yaygın (ya da nadir) tüketimi kadar önemli olarak meselenin bir başka boyutunun oluşturur. Beklenildiği gibi en nadir gerçekleşen kültürel tüketim aktivitelerinden ikisi bale ve opera olarak sıralanmaktadır. Bunları tiyatro izlemektedir. Kültürel tüketimin bu mecralarında aktivitenin seyrek olması, beklenen, tahmin edilen ya da kolayca açıklanabilen bir durum olabilir. Zira ürüne iliştilen mesajın seçkinliği, onun kodunu çözümlenerek onunla eğlenecek, yani bu mecralarda ürünün ilettiği anlamı yetkin biçimde çözümleyerek tadımı çıkarabilecek kitlenin seyrekliğiyle doğru orantılıdır. Başka bir deyişle, “*...almlamanın zenginliği her şeyden önce almlayanın yetkinliğine bağlıdır*” (Bourdieu & Darbel 2011, 59). Bu mecralardaki kültürel atmosfer, ürünün seçkinliği, onun kodunun çözülmesindeki maharetin dağılımının üst sınıflarda dahi sınırlı olması, bu mecraları da kültürün ana mabedi olarak tescilleyen unsurdur.

Yine de, bale ve operanın dışında, kütüphane ziyaretlerinin en seyrek gerçekleşen tüketim aktivitesi olması nasıl açıklanabilir? Kütüphanelerin sundukları da opera, bale ve tiyatrodaki gibi, kodunun çözülmesi zor, izlenmesi/tüketilmesi seçkin bir yakınlığa iliştilmiş ürünler değilken, kütüphane ziyaretinin, oradaki ürünün tüketiminin bu denli seyrek olması nasıl açıklanabilir? Öte yandan, sergilerin yaygın biçimde tüketicisini kendine çekmesinin nedeni nedir?

AYA-Faz1 sonuçlarına göre, en yaygın gerçekleşen aktivite sergi ziyaretleridir (%22). Sergi sadece kültürel soylular tarafından yaygın olarak değil, orta sınıf ve altındaki kesimler arasında

da en sık gerçekleştirilen aktivitedir. İmtiyazsız sınıfların %15'i, halk sınıflarının %16,3'ü ve orta sınıfların %16,1'i sergi ziyareti gerçekleştirmişlerdir. Bu oran, üst sınıflarda %26 ve kültürel soylular arasında ise %41'dir. O halde bir yanda kütüphane ziyaretinin seyrekliğiyle, diğer yanda sergi ziyaretlerinin yaygınlığı nasıl açıklanabilir?

Sergiler, müze, kütüphane ve kitapevine nazaran, kutsal olmayan bir evren sunmaktadırlar. Ürünler karşısında ziyaretçiler daha rahattır; onlar, seçkinden daha sıradana doğru ürünleri sunan, opera, bale, tiyatro, müze, kitapçı ve kütüphane hiyerarşisinde olduğu gibi, bu mecraların sunduğu kültürel ürün karşısında sınava çekilmezler. Zira serginin havası tam olarak bir mağaza gibidir; o, yoksulun müzesidir (Bourdieu & Darbel 2011, 72). Sergi, bu yanı sıra, opera, bale, tiyatro ve müzede olduğu gibi seçkin, paha biçilmez ve ulaşılmaz eserlerin sunulduğu bir mecradır. Tersine, alımlanması hacimli ekonomik ve kültürel sermayeye bağlı olmayan ürünlerin sunulduğu bir mecradır. Ziyaretçiler, diğer mecralardan farklı olarak, sergide sunulanlara dokunabilir, orada yüksek sesle konuşabilir, sergiyi rastgele dolaşabilir, satışta olan ürünlere sahip olmak amacıyla bakabilirler (Bourdieu & Darbel, 2011, 72). Bu nedenle sergiler tüm sınıflar için en yaygın biçimde ulaşılabildir. Öte yandan kütüphanelerin, bale ve operadan dahi düşük düzeyde (%2,4) ziyaret edilmesinin nedeni ise oraya gerçekleştirilen ziyaretin amacıyla örtüşecek biçimde, bilgi edinme ihtiyacının karşılanmasına yönelik ve (yüksek) eğitime sahip olma koşuluna bağlı olarak tüketilebilecek sınırlı düzeyde ürünler sunmasıdır. Aynı zamanda, kütüphane, kitapevi, müze ve sergide olduğu gibi aileden biriyle ya da bir arkadaşla birlikte gezilmenin tercih edilebileceği bir yer değildir. Nitekim, Bourdieu & Darbel (2011), müze ve sergi gibi mecralara olan görece daha yaygın düzeydeki ziyaretlerin, toplumsal hiyerarşide yukarı çıktıkça belirgin biçimde tek başına gerçekleştirilme arzusunun arttığını tespit etmektedirler.

Aktivitenin toplumsal kökene bağlı olarak seçkinleşmesine benzer biçimde kültürel ürünün sunulduğu mecraların da kendi aralarında bir hiyerarşisi vardır. Bu hiyerarşi onların toplumsal kullanımına bağlı olarak oluşur. Müteakabiliyet analizi neticesinde elde edilen sosyal haritada da görülebileceği gibi, kültürel soyluların etrafında toplanan kültürel tüketim aktiviteleri, kendi içinde iki öbeğe ayrılırlar; daha altta sergi, kitabevi, sinema, müze ve kütüphane yer alırken, daha üstte ise sırasıyla tiyatro, opera ve bale konumlanmaktadır. Mecraların hiyerarşisi, bir mecrayı diğerinden daha kutsal görme eğilimiyle, onların toplumsal kullanımının, yani kültüre düşkünlüğün sınıfsal niteliğiyle sıkı sıkıya ilintilidir. Daha erişilebilir mecralar, kültürel soylular tarafından daha sıradan görülmektedir. Bu nedenle, Bourdieu & Darbel (2011, 75), *“müzeyi kutsallaştıran ziyaretçilerin oranı toplumsal konum yükseldikçe keskin bir inişe geçerken, ... müzenin daha tenha olmasını arzulayanların oranının, ... toplumsal konum yükseldikçe artmasını”* oldukça anlamlı bulurlar. Diyagramda, opera, bale ve tiyatro bu nedenlerle kendi içinde daha *kutsal* bir öbek oluştururken, sergi, kitabevi, sinema, müze onlardan ayrılarak daha yaygın kullanımları olan, hiyerarşide bu bakımdan daha altta konumlanan aktivite öbeğini oluştururlar.

Kimi kültürel aktiviteler, daha sınırlı düzeyde olsa da, halk sınıfları, orta ve üst sınıflar tarafından gerçekleştirildiği halde, yukarıdaki grafikte görülebileceği gibi, tüm kültürel aktivitelerin hep kültürel soylular etrafında, daha yoğun olarak onlara iliştilmiş biçimde sıralanması oldukça anlamlıdır. Kültürel soyluların tüketim pratikleri belirli bir sistematik döngü içermektedir. Onları kültürel bakımdan soylu kılan şey de tam olarak budur: Kültürel alanların herhangi birinde gerçekleştirdikleri aktivite ile diğer alanlarda gerçekleştirdikleri aktivite arasında kuvvetli bir bağ vardır. *“Düzenli biçimde müze gezmek, biraz da eş değer sıklıkta tiyatroya gitmeyi, aynı düzeyde olmasa da konsere gitmeyi gerektirir”* (Bourdieu & Darbel 2011, 85). Aktivitenin bu *ritmi*, AYA-Faz1 katılımcılarının gerçekleştirdiği kültürel aktivitelerin ara-

sındaki korelasyonlara bakıldığında net biçimde görülmektedir. İmtiyazlı sınıflar içinde (orta sınıflar, üst sınıflar ve kültürel soylular içinde), tiyatro, opera ve bale aktiviteleri, karşılıklı olarak birbirleriyle kuvvetli bir korelasyon sergilemektedirler ($r_{\text{tiy-bale}}=0,461$; $r_{\text{tiy-op}}=0,497$; $r_{\text{op-bal}}=0,761$; hepsinde $p=0,0001$).

İşte bu bağ, bizlere, kültüre düşkünlüğün toplumsal kökenlerini, onun sınıfsal niteliğini ziyadesiyle ifade etmektedir; farklı alanlarda gerçekleşse dahi kültürel aktivitelerin bir *ritmi* vardır ve bu kültürel soyluların tekelindedir. Kültüre düşkünlük farklı toplumsal kökenler arasında son derece eşitsiz biçimde dağılmaktadır. Bu dağılım bize, Türkiye’de kültürel eşitsizliğin yuvalandığı kökün toplumsal içindeki karşılığını sunar. Kültürel ürünün sunulduğu mecraların kutsanması, gerçekleştirilen aktivitelerin ritmi, onların toplumsal kullanımlarıyla karşılıklı ilişkisi, kısacası kültüre düşkünlüğün sınıfsal niteliği, Türkiye’de kültürel eşitsizliğin şiddetinin de nedeni yaygın ve onun ne denli ayırt edici olduğunu göstermektedir. Kutsanan alanlarda kültürel aktivitenin seyrekliği sunulan ürünü eşsiz kılarken, ürünün kodunu çözecek maharetin seçkinler lehine yaygın dağılımıyla oluşan deneyimlerdeki eşitsizliğin de körüklenerek kuşaklar boyunca sürdürülmesinin yolunu açar.

Sonuç

Türkiye’de 1995 yılından başlayarak günümüze kadar geçen sürede kültürel tüketim örüntülerini Bourdieücü bir perspektifle çözümlenmeye çalışan 100’ün üzerinde çalışma yayımlanmıştır. Ancak bu çalışmalarda kuşakların ve sınıfların nitelikleriyle kültürel tüketim arasındaki ilişkiler arzu edildiği düzeyde ele alınmamıştır. AYA-Faz1 araştırmasının verileri, Antalya’da yaşanan nüfusun kültürle olan temaslarını Bourdieücü biçimde okuma olanağı sunmaktadır. Eğitim ve gelir değişkenlerinin kesişimselliğiyle elde edilmiş sınıfsal pozisyonların, kültürel tüketim pratiğiyle olan ilişkisi çözümlenmek suretiyle, toplumsal içinde ne tür bir karşılığı olduğu da anlaşılmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, bale, opera, tiyatro, sinema, müze ve sergi gibi mecraların, seçkinden sıradana doğru bir silsile içinde sıralanmak suretiyle kültürel hegemonyanın en görünür biçimde cereyan ettiği alanlar olması; bu alanlarda gerçekleşen kültürel tüketim aktivitesinin de kültürel soyluların tekelinde olması, tesadüf değildir. Kültürel tüketim aktivitesinin seyrekliği ve yaygınlığı, kutsanan alanlarda sunulan ürünle geçirilen sürenin uzunluğu ve kısalığı, hacimli kültürel sermaye sahipliği ve yoksunluğu ile mütemediyen ilişkilidir. İmtiyazsız sınıfların daha fazla kadınlardan oluşması, kadınların seçkin kültürel aktiviteye meyledecek araçlardan yoksunluğu ve bu nedenle başta imtiyazsız sınıfların olmak üzere, halk sınıflarının kültürel körlüğü de tesadüf değildir. Nitekim, bulgulara göre, eğitim ve gelir, kültürel ihtiyacı yaratan ve kültürel tüketimin ritmini oluşturan şaşmaz bir ayırıcıdır; yoksunlukları seçkin beğenilerle eğlenmeyi sınırlamaktadır. Seçkin kültürel ürünleri maharetle tüketmenin yetkinliği ise kültürel soyluların tekelindedir. AYA-Faz1 araştırmasının analizleri sonucu elde edilen bu bulgular, beğenilerin tüketimi sırasında, sınıflar ve kuşaklar arasındaki derin yapıyı yüzeye taşıyarak görünür kılmaktadır. Bu derin yapı içinde, beğeni, kültürel nesnelere basit tercihleri biçiminde kavramsallaştırılmaz. Kültürel soylular ve imtiyazsız sınıfların arasındaki mesafeyi oluşturan, işaretleyen ve pekiştiren temel unsurlarından birisi seçkin beğenilerin tüketimidir. Sınıflar arasındaki ayrımı billurlaştırın unsur kültüre olan düşkünlüktür.

KAYNAKÇA

- Arun Ö. & Elmas Ç. (2016). “Yaşlılıkta Ayrım: Çağdaş Türkiye’de Yerel Yönetimleri Bekleyen Zorluklar”. *Sosyoloji Dergisi* 36/2 (2016) 351-372. DOI: 10.16917/iusosyoloji.291221
- Arun Ö. (2012). “Cultivated Citizens? Cultural Capital, Class, Gender and Generations in Contemporary Turkey”. *METU Studies in Development* 39/3 (2012) 283-302.
- Arun Ö. (2013). “Ageing in Turkey: The Peter Pan Syndrome?”. Eds. J. Troisi & H. J. von Kondratowitz, *Ageing in the Mediterranean* (2013) 297-324. London, UK.
- Arun Ö. (2014a). “İnce Zevkler – Olağan Beğeniler: Çağdaş Türkiye’de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları”. *Cogito* 76 (2014) 167-191.
- Arun Ö. (2014b). “Disability in Turkey: The Risks in Being Disabled for Accessing Educational Opportunities”. *Mediterranean Journal of Humanities* 4/1 (2014) 53-62.
- Arun Ö. (2015). “Kültürel Hepçiller: Ne Seçkin ne Sıradan, Sadece Olağan! Türkiye Televizyonunda İzleyici Beğenilerinin Analizi”. *Toplum ve Bilim* 133 (2015) 247-280.
- Bihagen E. & Katz-Gerro T. (2000). “Culture Consumption in Sweden: The Stability of Gender Differences”. *Poetics* 27 (2000) 327-349.
- Bourdieu P. & Darbel A. (2011). *Sanat Sevdası: Avrupa Sanat Müzeleri ve Ziyaretçi Kitlesi*. Ankara 2011.
- Bourdieu P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge 1984.
- Bryson B. (1996). “Anything But Heavy Metal: Symbolic Exclusion and Musical Dislikes”. *American Sociological Review* 61 (1996) 884-899.
- Budak Ö. (2014). “Esnek İstihdam Toplumunda Kültürel Sermaye”. *Cogito* 76 (2014) 152-166.
- Çelik Ç. (2014). “Sosyal Sermaye, Ebeveyn Ağları ve Okul Başarısı”. *Cogito* 76 (2014) 265-289.
- Chan T. W. & Goldthorpe J. H. (2005). “The Social Stratification of Theatre, Dance and Cinema Attendance”. *Cultural Trends* 14 (2005) 193-212.
- Christin A. (2012). “Gender and Highbrow Cultural Participation in the United States”. *Poetics* 40 (2012) 423-443.
- DiMaggio P. & Mukhtar T. (2004). “Arts Participation as Cultural Capital in the United States, 1982–2002: Signs of Decline?”. *Poetics* 32 (2004) 169-194.
- DiMaggio P. & Useem M. (1978). “Social Class and Arts Consumption. Origins and Consequences of Class-Differences in Exposure to Arts in America”. *Theory and Society* 5 (1978) 141-161.
- DiMaggio P. (1982). “Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students”. *American Sociological Review* 47 (1982) 189-210.
- Erickson B. H. (1996). “Culture, Class, and Connections”. *American Journal of Sociology* 102 (1996) 217-251.
- Friedman S., Savage M., Hanquinet L. & Miles A. (2015). “Cultural Sociology and New Forms of distinction”. *Poetics* 53 (2015) 1-8.
- Karademir-Hazır I. (2014). “Bourdieu Sonrası Yeni Eşitsizlik Gündemleri: Kültürel Sınıf Analizi, Beğeni ve Kimlik”. *Cogito* 76 (2014) 230-264.
- Katz-Gerro T. (1999). “Cultural Consumption and Social Stratification: Leisure Activities, Musical Tastes, and Social Location”. *Sociological Perspectives* 42/4 (1999) 627-646.
- Katz-Gerro T. (2002). “Highbrow Cultural Consumption and Class Distinction in Italy, Israel, West Germany, Sweden and the United States”. *Social Forces* 81 (2002) 207-229.
- Kraaykamp G., van Gils W. & Ultee W. (2008). “Cultural Participation and Time Restrictions Explaining the Frequency of Individual and Joint Cultural Visits”. *Poetics* 36 (2008) 316-332.
- Mohr J. & DiMaggio P. (1995). “The Intergenerational Transmission of Cultural Capital”. *Research in Social Stratification and Mobility* 14 (1995) 167-199.
- O’Hagan J. (1996). “Access to and Participation in the Arts: The Case of Those with Low Incomes/Educational Attainment”. *Journal of Cultural Economics* 20 (1996) 269-282.
- Özsöz C. (2014). “Pierre Bourdieu: Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar”. *Cogito* 76 (2014) 290-311.
- Silva E. B. (2006). “Distinction Through Visual Art”. *Cultural Trends* 15/2-3 (2006) 141-158.

- Üstüner T. & Holt D. B. (2013). "Toward a Theory of Status Consumption in Less Industrialized Countries". *Journal of Consumer Research* 37 (2013) 37-56.
- van de Werfhorst H. G. & G. Kraaykamp. (2001). "Four Field-Related Educational Resources and Their Impact on Labor, Consumption and Sociopolitical Orientation". *Sociology of Education* 74 (2001) 296-317.
- van Eijck K. & van Oosterhout R. (2005). "Combining Material and Cultural Consumption: Fading Boundries or Increasing Antagonism?" *Poetics* 33 (2005) 283-298.
- van Eijck K. (1997). "The Impact of Family Background and Educational Attainment on Cultural Consumption: A Sibling Analysis". *Poetics* 25 (1997) 195-224.